

BROCKAGE SİKKELER

MELİH ARSLAN*

Brockage sikke deyimi Nümismatik Bilim dünyasında çok eskiden beri biliniyor ve tanınıyor olmasına karşın Türkiye nümizmatik çevrelerinde bilinmemektedir. Sikke darbı sırasında oluşmuş bu hatalı basımlar **Brockage** diye isimlendirilmektedirler. Burada görülen bu tip nadir sikkelerin nasıl oluştuklarını Türk sikke bilimi çevrelerine tanıtmayı bir görev bildim.

Anadolu Medeniyetleri Müzesi sikke seksiyonuna 1988 yılı içerisinde I. Constantinè ait bu tip bir sikke satın almamızla, bu tip sikkelerle ilk çalışmalarımız da başlamış oluyordu. Sonunda **Brockage** adlı teknik bir terimin varlığını ve bu sikkelerin nasıl oluştuklarını öğrendik. Tüm **Brockage** sikkelerde olduğu gibi bu sikkeninde (Bkz. No. 1) normal bir ön yüzü (büst ve yazılardan oluşan) bulunmakta fakat arka yüzde olması gereken farklı resim ve yazılar yerine yine ön yüzün çukur bir baskısı (ters olarak) aynen yer almakta idi. Bunun hatalı bir baskı olabileceğini düşünerek fazlaca üzerinde durmamıştım. Fakat 1989 yılında yine bu tipte, Julia Domna'ya ait ikinci bir sikke satın alınca bu tip üzerine araştırmalarımı hızlandırarak **Brockage** deyimi ve tekniğini öğrenmiş oldum.

Bu ikinci **Brockage** sikke Ankara Çubuk ilçesinde bulunmuş Greko-Romen (Şehir Baskısı) bir sikkeydi¹. Arka arkaya müzeye gelen bu iki **Brockage** sikkeden sonra, 1990 yılında iyi bir şans eseri koleksiyoner Nihat ŞAHİN bu tip bir sikkeyi koleksiyonuna kaydetmek üzere müzemize getirdiğinde elimizde üç adet **Brockage** sikke oldu. Son gelen Elagabalus'a ait bir Denarius'tu (Bkz. No 3). Sayın Şahin'e eğer kabul ederse bu tip sikkeler üzerinde çalışma yaptığımı ve onun getirmiş olduğunu da yayınlamak istediğimi söyledim. Kendisi memnun olacağını söyleyerek kabul etti. Bu arada tüm koleksiyonerlere ve müzeye sikke getirenlere bu tipte sikke bulmaları du-

* Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Sikke Kabinesi.

Bu makalemde yer alan sikkeleri yayınlamama izin veren değerli koleksiyoner Sayın Ahmet Nuri TINAZ ve Nihat ŞAHİN'e sonsuz teşekkür ederim.

¹ Melih ARSLAN; The Coinage of Ancyra in the Roman Period P. 27 (Pl. 1.9. C.10) Recent Turkish Coin Hoard and Numismatic Studies. Oxford, 1991. (British Institute of Archaeology at Ankara, Monograph No. 12).

rumunda beni haberdar etmelerini rica ettim. Ben de müzedeki tüm sikkeleri tekrar elden geçirerek bu tipte başka sikkeler bulmaya çalıştım. 1990 itibari ile başka bir **Brockage** sikkeye rastlayamadım. Bu tipteki ikinci sikkelye araştırmamın sonucunu henüz almamıştım ki, Türkiye'deki meslektaşlarıma bu tip sikkeler konusunu sorduğumda onların da bu olayı bilmediklerini öğrenmiş oldum.

Bu konuyu araştırmaya başladıktan kısa bir süre sonra Nihat Şahin'e ait **Brockage** Elagabalus sikkesine British Museum Catalogue Vol. V, Sayfa 585, No. 332 ve 93. resim levhasında 1 no.lu sikkenin bir benzeri olarak karşılaştım. Söz konusu kitapta sikkenin M.S. 220-222 yılları arasında Antiochia'da (Antakya) darp edilmiş olduğu belirtilmekteydi. Yine bu sikkenin aynısına Almanya'nın Stuttgart şehrinde 25/26 Kasım 1988 tarihinde düzenlenen bir sikke müzayede katalogunda rasladım (Bkz. Munzen und Medaillen Aktion XLI 238 nolu sikke); satış katalogunda bu diğerlerinden daha pahalı bir fiyatta satılmaktaydı. 1990 yılında müzemize I. Valentinian'a ait **Brockage** bronz bir şehir sikkesi daha geldi (Bkz. No. 4). Müzenin aldığı bu üçüncü sikke ile **Brockage** sayımız dört oldu. Arkeoloji öğrencisi Sayın Tolga TEK, bir gün müzeye gelerek bana bir müjde verdi. Arkeoloji öğrencilerinden ve yeni mezun arkadaşı Barbaros AKÇAY'dan bana göstermek üzere, bu konuda epeyce yol almamızı sağlayacak İmparator Nero'ya ait Brockage bir sikke daha getirdi. Sikkenin **Brockage**'li arka yüzünün tam orta kısmında lehim izinden arta kalan sivri bir çıkıntı mevcuttu. Olasılıkla sikke bir kolyede kullanılmıştı. Kısa zamanda elimizde 13 adet **Brockage** basım sikke oluştu. Katalogdaki 1, 2, 4, 7, 9, 11 ve 13 no.lu sikkelerin müzemiz koleksiyonunda, 3, 6, 8, ve 12 no.lu sikkelerin Nihat Şahin koleksiyonundan, 5 no.lu sikkenin Barbaros Akçay koleksiyonundan ve 10 no.lu sikkenin de A. Nuri Tınaz koleksiyonundan alınmış olduğunu belirtmeliyim.

Brockage Basım Tekniği

Antik sikke darbu çok yakın bir zamana kadar, Şekil 1'de görüldüğü gibi elle vurularak yapılmaktaydı. Bazen bu işlem sırasında vurularak şekil verilerek istenen sikke metali, arka yüzün hareketli olan kalıbından ayrılarak, yeni darp edilmiş sikkenin yanına düşeceğine, arka yüz kalıbına yapışıp kalmaktaydı (Bkz. Şekil 2). Daha sonra arka yüz kalıbına yapışmış bu sikke, altta ön yüz kalıbına yerleştirilmiş bir sonraki boş sikke metaline vurunca, diğerinin ön yüz şeklini oluşturmaktaydı (Bkz. Şekil 3). Böylece 1,2 ve 3 nolu çizimlerdeki aşamalar izlenince arka yüz kalıbına yapışıp kalmış bir önceki po-

zitif sikkenin ön yüzü, negatif kalıp görevini yüklenerek **Brockage**'li arka yüzü oluşturmaktaydı. Bu işlem sonucunda ortaya **Brockage** sikke çıkmaktaydı. Böylece bu yeni tip sikkenin normal bir ön yüzü ve yine ön yüzün baskısının aynı, fakat içe çökük (çukur) bir arka yüz oluşmaktaydı².

Sonuç olarak yukarıda kısaca anlatılmış ve çizimlerle de gösterilmiş olan ve hatalı basımdan kaynaklanan **Brockage** tekniğinin bilinmesi ile antik darphanelerin çalışma koşulları hakkındaki bilgilerimize bir yenisini eklemiş olmaktayız. Antik darphanelerin ve bu darphanelere bağlı küçük sikke basım atölyelerinin bu hatalı paralarından ne kadar darp etmiş olduklarının tam olarak bilinmemesine rağmen bu sayının çok az olduğunu söyleyebiliriz. Elimize geçen en az sayıdaki **Brockage** sikkeden, basım sırasında hatanın anlaşılmasını takiben yeniden normal basıma geçildiğini söyleyebilmekteyiz. Diğer ilginç bir husus; sikkelerin imha edilmeyip kullanıma çıkarılmasıdır. Olasılıkla atölye çalışanları tarafından hatura veya koleksiyon amacıyla saklanmış, bu sebeplerin sonucunda da günümüze kadar ulaşmıştır.

Başka bir nokta ise sikkelerin nerede ve hangi darphanede basılmış olduklarıdır. Genel olarak sikkelerin arka yüz tiplerini ve yazıları sikkenin nerede ve hangi darphanede basılmış olduğunu göstermektedir. Söz konusu **Brockage** sikkelerin arka yüzleri bilinmemesine rağmen, ön yüzdeki resim ve yazıların yardımıyla bazen nerede basıldıkları bilinebilmektedir. Örnek olarak kataloğumuzda yer alan 4 no.lu sikkenin ön yüzünde yer alan sağlı ve sollu P harfinden Kilikya'daki Tarsus şehrine verebiliriz. 8 no.lu Plautilla'yı Mysia-Cyzicus, 2 no.lu Julia Domna'yı Galatia-Ancyra şehrine vermek olasıdır. Yine 3 ve 6 no.lu Denarius'lar Antiochia (Antakya) ve 9 no.lu Postumus sikkesini Lugdunum (Fransa) darphanesine verebilmekteyiz. Makalemizde yer alan sikkeler katalogta kronolojik sıra izlemeden müzeye ve bize geliş tarihlerine göre düzenlenmiştir.

Sonuç olarak müzelerimize bu tip sikkelerin gelmesi durumunda sikke konusunda çalışan meslektaşlarımızın daha dikkatli olması ümidiyle, makalem onlara faydalı olacağını düşünüyorum.

² P.J. CASEY; *Understanding Ancient Coins*, London, 1986 p. 147.

FAYDALANILAN KAYNAKLAR

- 1 - B.M.C.; BRITISH MUSEUM CATALOQUES; Coins of the Roman Empire. London (1923-1962), Vol. V. p. 585. No 332.
- 2 - P.J. CASEY; Understanding Ancient Coins, London, 1986 p. 147.
- 3 - R.I.C.; H., MATTINGLEY, E.A. SYDENHAM; and Others, The Roman Imperial Coinage. 1923-1981.
- 4 - C.H.; COIN HOARDS; London, 1975-1985 7. Vols (The Royal Numismatic Society).
- 5 - B.M.C.; 15, W. WROTH; Catalogue of The Greek Coins of Mysia, London, 1982.
- 6 - B.M.C. 22, A. BRITISH MUSEUM CATALOQUE; G.F. Hill, Lycaonia, Isauria and Cilicia, London, 1990.
- 7 - AUKTION XLI; Münzen und Medaillen 25-26 December/Stuttgart 1988.
- 8 - M. ARSLAN; The Coinage of Ancyra in The Roman Period, p. 27 (pl. 1.9. c. 10), Recent Turkish Coin Hoards and Numismatic Studies. Oxford, 1991. (British Institute of Archaeology at Ankara Monograph No. 2).
- 9 - C; H. Cohen, Description Historique des Médailles Frappées sous L'empire Romain. Paris/London, 1880-1892.
- 10 - RATIO; Monnaies byzantines, Auktion R. Ratto, Lugano, 9. Dez. 1930.
- 11 - SEAR; D.R. SEAR, Byzantine Coins and Their Values, 2. Aufl. (London, 1987).
- 12 - SNG AUL; Sylloge Nummorum Graecorum Sammlung H. von Aulock (Berlin, 1957-1968).

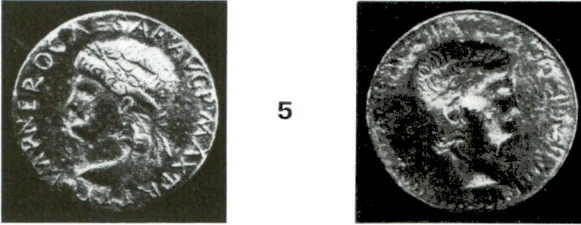
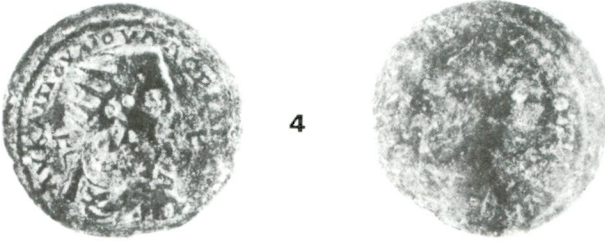
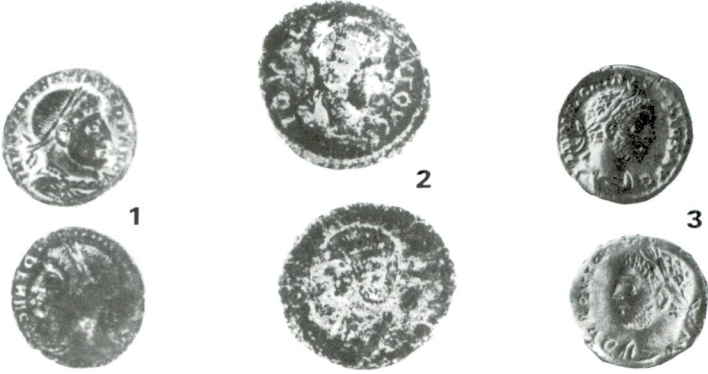
KATALOG

- 1 Env. No : 38-79/5-88 (Anadolu Medeniyetleri Müzesi) AE.
Ölçü : 20x2 mm.
Ağırlık : 3.30 gr.
Devir : CONSTANTINE 1 (Büyük.) (M.S. 307-337)
Ön yüz : IMP CONSTANTINVS, P.F. AVG. Constantine I'in defne taçlı, drapeli ve zırlı büstü sağa.
Arka yüz : Ön yüzün çukur baskısı (brockage).
- 2 Env. No : 209-1-89 (Anadolu Medeniyetleri Müzesi) AE.
Ölçü : 25x2.8 mm.
Ağırlık : 7.25 gr.
Devir : JULIA DOMNA (M.S. 193-211) Septimius Severus'un karısı.
Ön yüz : IOVLIA AVGOVCTA Julia Domna'nın büstü sağa. SNG AUL, T. 211/6152'ye benzer.
Arka yüz : Ön yüzün çukur baskısı (brockage).
- 3 Env. No : AR. Denarius. (Nihat Şahin Koleksiyonu Env. No: 1)
Ölçü : 18.5x2 mm.
Ağırlık : 3.21 gr.
Devir : ELAGABALUS (M.S. 218-222)
Ön yüz : IMP. ANTONINVS PIVS AVG. Elagabalus'un defne taçlı ve drapeli büstü sağa.
Arka yüz : Ön yüzün çukur baskısı (Brockage). B.M.C. No. 332.
- 4 Env. No : 103-115/71-90 (Anadolu Medeniyetleri Müzesi) A.E.
Ölçü : 32.5x4 mm.
Ağırlık : 19.50 gr.
Devir : VALERIAN I. (M.S. 253-260) TARSUS ŞEHİR SİKKESİ.
Ön yüz : AVK. AI. POVLIOVALERIA [NOCCE] Valerian I'in şua taçlı, zırlı ve paludamentumlu büstü sağa. SNG AUL. T. 209/6077'nin benzeri. B.M.C. Cilicia No. 324'ün benzeri.

- Arka yüz : Önyüzün çukur baskısı (brockage).
- 5 Env. No : Barbaros Akçay Koleksiyonunda
 Ölçü : 28x2.5 mm.
 Devir : NERO (M.S. 54-68)
 Ön yüz : IMP. NERO. CAESAR AVG. P.MAX TR. P.P.P.
 Neronun defne taçlı büstü sola. Sol altta bir küre. C.
 253
 Arka yüz : Ön yüzün çukur baskısı (brockage).
- 6 Env. No : Nihat Şahin Koleksiyonu Env. No. 41. AR Denarius.
 Ölçü : 19x2.5 mm.
 Ağırlık : 3.68 gr.
 Devir : SEVERUS ALEXANDER (M.S. 222-235)
 Önyüz : IMP.C.M.AVR.SEV. ALEXAND. AVG. Severus
 Alexander'in defne taçlı ve drapeli büstü sağa,
 Arka yüz : Ön yüzün çukur baskısı (brockage).
- 7 Env. No : 74-2/1-92 (Anadolu Medeniyetleri Müzesi).
 Ölçü : 26x4 mm.
 Ağırlık : 13.35 gr.
 Devir : TRAJAN (M.S. 98-117)
 Ön yüz : AYTN.....(Greko-Romen) Trajan'ın defne taçlı, sol
 omuz drapeli büstü sağa.
 Arka yüz : Ön yüzün çukur baskısı (brockage).
- 8 Env. No : Nihat Şahin Koleksiyonu No. 43.
 Ölçü : 25x3 mm.
 Ağırlık : 8.28 gr.
 Devir : PLAUTILLA (M.S. 202-205) Caracalla'nın karısı.
 MYSIA-Cyzicus Şehir darbi olması büyük ihtimal?
 Ön yüz: fOà LOà IAPLAà TILLA SevA Plautilla'nın
 drapeli büstü sağa.
 Arka yüz : Ön yüzün çukur baskısı (brockage).
 Referans : BMC 15: Sayfa 54 No: 256'daki Cyzicus sikkesi olabilir?
- 9 Env. No : Anadolu Medeniyetleri Müzesi Etüd. Env. No. 1095-
 1/1 (Etüldük sikkeler içerisinde bulunmuştur).
 Ölçü : 22.5x2 mm.

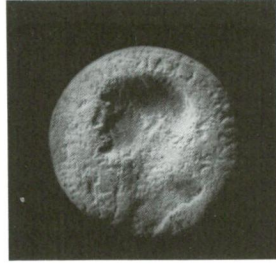
- Ağırlık : 4.97 gr.
 Devir : POSTUMUS (M.S. 259-268) LUGDUNUM darbı.
 Ön yüz : IMP. C. POSTVMVS. Pl. AVG. Postumus'un şua taçlı ve zırlı büstü sağa.
 Arka yüz : Ön yüzün çukur baskısı (brockage)
 Referans : RIC (Mattingly and Sydenham: Roman Imperial Coinage. Sayfa. 335).
- 10 Env. No : Ahmet Nuri Tınaz Koleksiyonu No: 48.
 Ölçü : 15.5x3 mm.
 Ağırlık : 3.35 gr.
 Devir : M.Ö.I. yüzyılın son çeyreği (Ephesus?).
 Ön yüz : EPI [.....] Artemis büstü sağa. Sol omuzda sadak (ok torbası).
 Arka yüz : Ön yüzün çukur baskısı (brockage).
- 11 Env. No. : 107-4/1-94 (Anadolu Medeniyetleri Müzesi) AR
 Ölçü : 18.8x2.7 mm.
 Ağırlık : 3.30 gr.
 Devir : AUGUSTUS (M.Ö. 27-M.S. 14) M.Ö. 2 -M.S. 11 (Lugdunum Darbı?)
 Ön yüz : [CAESAR AVGVS TVS] DIVI. F. PATER. PATRIAE Augustus'un defne taçlı başı sağa.
 Arka Yüz : Önyüzün çukur baskısı (brockage)
 Referans : BMC. Roman Empire. Vol. I, Sayfa 89 No. 519 (Pl. 13.9)'un benzeri.
- 12 Env. No. : Nihat Şahin Koleksiyonu No. 44 AE
 Ölçü : 22.5x3 mm.
 Ağırlık : 5.64 gr.
 Devir : TRANQUILLINA (M.S. 241-244) Gordian III'ün karısı.
 Ön yüz : CAB. TPAN-Ka LLINAN Tranquillina'nın diademli ve drapeli büstü sağa.
 Arka yüz : Önyüzün çukur baskısı (brockage).
 Referans : David R. Sear; Greek Imperial Coins and their values. London 1982. Sayfa. 365-370.
- 13 Env. No.: 1653-306 (Anadolu Medeniyetleri Müzesi) AE. FOLLIS

- Ölçü : 33x3 mm.
Ağırlık : 15.16 gr.
Devir : JUSTINIANUS I (M.S. 527-565)
Ön yüz : DN. IVSTINI-ANVS. PP. AVG Justinianus I'in di-
ademli ve drapeli büstü sağa.
Arka yüz : Ön yüzün çukur baskısı (brockage)
Referans : R. Ratto; Monnaies Byzantines. Amsterdam, 1959
No. 642, 644.

7

8

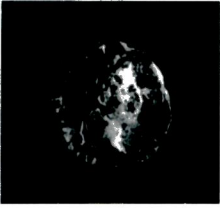

9

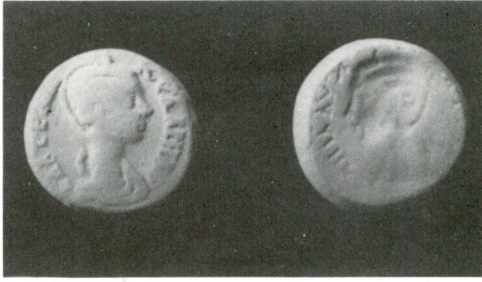

10

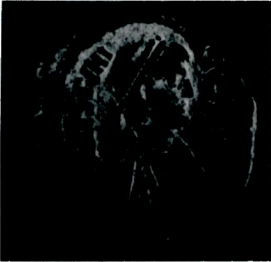

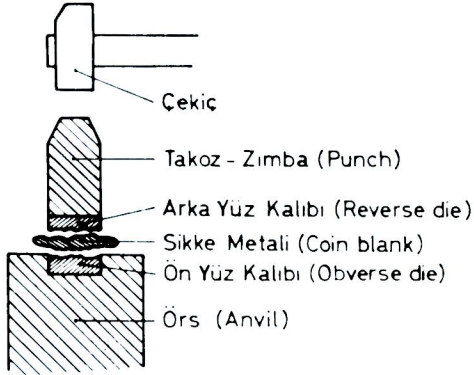
11

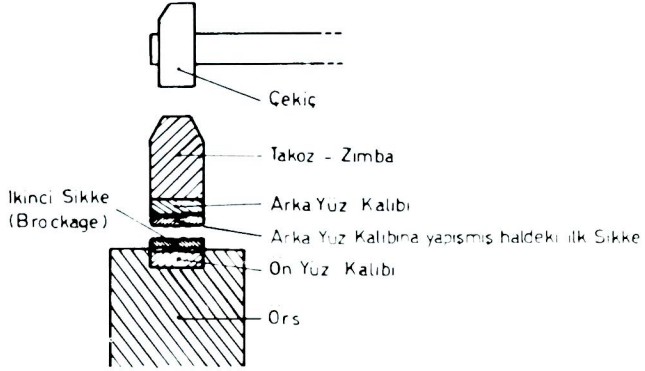
12

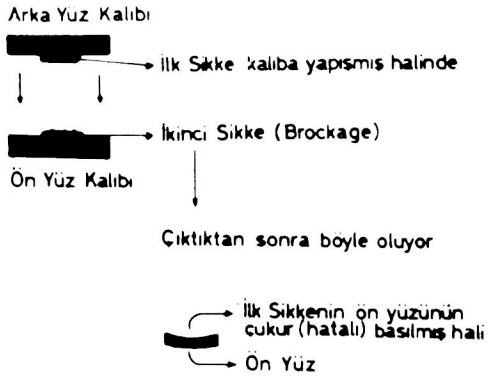
13

Şekil: 1

Şekil: 2

Brockage Sikkenin Oluşum Safhaları.